

(НЕ)ЈЕДНАКОСТИ И (НЕ)СЛОБОДЕ У ИНФОСФЕРИ

Мирољуб Радојковић, Бранимир Стојковић, Александар Враћеш, *Међународно комуницирање у информационом друштву*, „Clio”, Београд 2015

Студија *Међународно комуницирање у информационом друштву* бави се односом друштва и информационо-комуникационих технологија, тачније агенсима који стоје иза њих. Друштво о којем промишљају Мирољуб Радојковић, Бранимир Стојковић и Александар Враћеш обухвата целокупну планету и распростире се од првих контакта међу народима до данашњег, интернетом умреженог света. На сложена питања овог односа аутори одговарају тако што преплићу широко посматрање основних трендова са детаљном анализом пажљиво изабраних феномена. Како је и у уводу наглашено, основни оквир књиге чине комуникологија и политичка наука, али у разлагању сложености међународног комуницирања аутори посежу за економијом, антропологијом и другим наукама.

Две прве главе посвећене су историјском омеђавању и дефинисању међународног комуницирања. Њему је претходило „првобитно комуницирање народа” чији су актери били активни појединци – путописци, верске организације и сеобе народа. Иако у овом периоду долази до контаката међу народима, међународно комуницирање са неким од одлика које има и данас појављује се тек са успостављањем капитализма. Поред ширења тржишта и бржег преноса знања, са капитализмом настају и нови актери способни да пренос информација учине поузданијим и бржим. То су предузетници који покрећу новине, телеграфске агенције, радио. Нова етапа међународног комуницирања настаје са стварањем социјалистичких држава и распадом колонијализма, када постаје белодан јаз између земаља које имају снажну инфраструктуру за међународно комуницирање и земаља чије су комуникационе структуре значајно слабије. Ово је период када настаје повећано интересовање за међународно комуницирање као „процес који обухвата укупност комуникационих актера, односа и норми помоћу којих се, кроз светски простор и време, духовне творевине преливају преко националних граница” (стр. 23). Последња етапа у развоју међународног комуницирања настаје са интернетском технологијом, и са њом настају и нови актери. Поред држава, националних и транснационалних масмедиских кућа, појединци и интернетски гиганти постају значајни актери међународне размене јавно доступних порука. Са ширењем мреже заокружују се промене у просторним и временским димензијама међународног комуницирања – простор је растегнут до појмљивог максимума, а време је сужено брзином којом идеје и информације путују светом.

У уводној генези међународног комуницирања постављен је оквир за расправу које се развијају у наредним главама. Прва расправа тиче се

ефеката међународног комуницирања и у њој аутори сучељавају гледишта о свету као глобалном селу са тезама о културном империјализму. Аутори као превише поједностављено и техноцентристичко одбацују гледиште према коме медијске технологије доводе до стварања универзалне људске заједнице (глобалног села). Друштвена кретања не могу се приписати само једном чиниоцу, те поред (технологија) комуницирања аутори идентификују међународне економске односе и међународне политичке и културне односе као факторе који обликују друштво. У целини посматрани, идеали светског села нису за одбацивање, али, како закључују, „без структуралних промена у свим деловима међународне заједнице (...) није извесно да ће се стићи до најављених добрих последица” (45). И према песимистичком ставу о културном империјализму аутори гаје резерве. Становишта су да су масовни медији средства а не „кривци” за империјално ширење симболичких форми. Одговор на међународно комуницирање не може бити културно затварање, али и даље остаје „питање мере међусобних утицаја, повлачења граница и пажљивог раздвајања корисних и штетних последица међународног комуницирања” (55).

Детаљно описан пример једног глобалног покушаја да се неке границе успоставе сведочи о неуспеху. Ради се о иницијативи за покретање Новог светског информационог и комуникационог поретка, која је започета шездесетих година прошлог века. Носиоци иницијативе биле су несврстане земље, а значајну улогу у целом покрету имала је СФР Југославија. Делујући унутар Унеска и Уједињених нација, несврстани су се залагали за равнотежу у светским комуникационим токовима, пре свега кроз улагање у развој информационо-комуникационе структуре и спречавање комуникационих монопола. Сукоби око новог поретка били су жестоки, а кулминирали су средином осамдесетих година изласком САД, Велике Британије, Јапана и других земаља из Унеска. Драгоцени историјски преглед отвара пут у још једну расправу која је вођена у Уједињеним нацијама и Унеску о односу држава и медијских комплекса. С једне стране, земље либералних тржишта заговарале су тезу да држава не може и не сме да се меша у рад медијских корпорација, те да било каква ограничења представљају задирање у медијске слободе. Несврстани и земље социјалистичког блока наступали су из другачијег контекста, у којем је једино држава била актер довољно снажан да обезбеди инфраструктурне предуслове за комуницирање (нпр. да обезбеди мрежу предајника). Такође, заговарали су тезу да одговорност за равноправност треба да буде на држави, а не на другим актерима међународног комуницирања. О држави као активном агенсу говори се и у поглављу о међународној пропаганди. У њему се показује да, без обзира на то да ли припадају тржишно-либералном или етатистичком моделу, државе практикују различите видове пропагандног деловања.

Питањима граница и мера у светској расподели комуникационог простора баве се и поглавља „Норме у међународном комуницирању” и „Способност за међународно комуницирање”. Норме о којима аутори пишу јесу оне које се успостављају у међународним организацијама – Уједињеним нацијама, Унеску, Европској унији. Процеси успостављања норми обележени су већ претходно објашњеним расправама. Стога је норми на глобалном нивоу релативно мало, а често имају статус необавезујућих препорука. Настале као резултат компромиса, оне подржавају идеју о слободном протоку информација, али уз одговорности и ограничења. Међутим, како нам аутори скрећу пажњу, одговорност је поверена новинарима и масовним медијима, а не државама, чиме је сведена „са политичког на етички и професионални терен” (104). Ситуација је другачија у Европској унији, у којој најважнији документ, „Директива о аудио-визуелним медијским садржајима”, уводи одговорност државе, штити медијски плурализам и културну разноликост.

АКТУЕЛНИМ питањима савремене инфосфере бави се последње поглавље, чији наслов – „Од међународног до глобалног комуницирања” – већ упућује на трансформацију која је почела са ширењем интернетске технологије. Сва претходно отворена питања постављају се у новом, глобалном и мрежном кључу. Доследно пратећи претходну аргументацију, аутори документују сумње у потенцијале интернета да разреши неједнакости наслеђене из аналогне ере. Повезаност многих са многима, што је потенцијал за заобилажење класичних комуникационих центара, не доприноси нужно расту глобалног разумевања. На примеру етнички разнолике Немачке показује се чак супротан процес – раст националне идентификације. Покушаји да се створи праведнији интернет, оличен у Светском самиту о информационом друштву под окриљем Уједињених нација, суочен је са сличним проблемима као и борба за нови комуникациони поредак из прошлог века. Како наглашавају аутори, кључна разлика је ипак у томе што су сада на једној страни државе и корпорације, а на другој умрежени грађани и непрофитне организације.

Два мита о интернету – да је све бесплатно и да је мрежа оаза слободне изражавања – већ су раскринкани, а аутори слуте да ће се исто десити и са трећим митом, према коме формално образовање може и треба да буде замењено „Гугл универзитетом”. Да на интернету није све бесплатно говори успон интернетских гиганата попут Гугла или Фејсбука. Зарад увећања профита ове компаније спремне су да ограниче слободан приступ информацијама, о чему можда најбоље сведочи пример уласка Гугла „са ограничењима” на тржиште Кине. Слобода изражавања тек је условна и са интернетом долазе и ризици повећане контроле. Случај Едварда Сноудена уверљиво показује да надзор практикује држава. Стога се и књига завршава питањем: „Не враћа ли се држава (тима и

класични концепт међународног комуницирања) у домен контроле глобалног комуницирања?”

Вредност књиге *Међународно комуницирање у информационом друштву* огледа се у томе што обезбеђује историјски преглед стања у инфосфери и показује да питања која су данас актуелна имају своје дубоке корене. Представљајући сучељене погледе између политичких блокова, између заговорника глобалног села и културног империјализма, између е-оптимиста и е-песимиста, између социоцентричног и медијацентричног приступа комуницирању, ова књига нуди опсежан преглед различитих перспектива. Крчећи међу њима пут за своје читаоце, аутори се залажу за равноправнији и слободнији светски комуникациони простор, у којем су медији тек један, али свакако значајан део. Писана лако и разговорљиво, она ће бити корисна литература студентима комуникологије, новинарства и међународних односа, али и свима онима које интересују глобални комуникациони токови.

Јелена КЛЕУТ